

Артем Петрик

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник Інституту історії та археології
Балтійського регіону Клайпедського університету
(Клайпеда, Литовська Республіка)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-5620-4729>
ResearcherID Web of Science: AAG-3241-20
Scopus-Author ID: 58125322800
artem.petryk@ku.lt

УДК 341.2 (327): 94(4/9)

ОБЛИЧЧЯМ ДО ПІВДНЯ: МІЖДЕРЖАВНІ ДОГОВОРИ ЛИТВИ З ПЕРСІЄЮ, ТУРЕЧЧИНОЮ ТА АФГАНІСТАНОМ У 1930 р.

Анотація. 16 лютого 1918 р. було проголошено відновлення незалежності Литовської держави. Від декларування до імплементації країна змушена була пройти важкий і тривалий шлях. Спершу опір повній самостійності Литви чинила Німеччина після її поразки та керованого нею військового блоку в Першій світовій війні. Литва зіткнулася з новими агресивними викликами. Своє право на місце на мапі Європи молода країна відстоювала у ході Війни за незалежність і соборність (1919–1923 рр.). Генеральне завдання вдалося виконати, і Литовська держава збереглася у протистоянні різним імперським проєктам. Попри це, не було до кінця вирішено проблеми єдності усіх литовських земель, що в перспективі породило іредентистські настрої та визначало усю канву зовнішньополітичної діяльності країни за міжвоєнної доби. Тривалим виявився процес визнання Литви на міжнародній арені. Протягом 1918–1924 рр. республіку визнали понад 40 держав. Процес інтеграції до світової спільноти передбачав не лише міждержавні комунікації, а й прагнення долучитися до Ліги Націй – провідної міжнародної організації того періоду, породженої Версальсько-Вашингтонською системою. Литовська Республіка отримала підтвердження свого повноправного членства у складі Ліги Націй 22 вересня 1921 р.

Активності литовської дипломатії міжвоєнної доби передусім спонукало складне геополітичне положення країни. Республіка опинилася в лещатах між трьома великими державами – Німеччиною, СРСР та Польщею. На цьому тлі європоцентричного поля країни ісламського Сходу, або умовного Півдня, перебували на периферії уваги як литовських сучасників, так потім і дослідників міжвоєнної доби з пізнішої генерації.

У фокусі автора цієї статті – висвітлення процесів розширення кола міжнародних контактів Литовської Республіки на азійському напрямі у 1930-х роках. Складовою роботи є тексти трьох договорів про дружбу, укладені у 1930 р. між Литвою та Персією (Іраном), Туреччиною, Афганістаном. Уперше усі три документи, перекладені українською мовою автором статті, введені у обіг вітчизняної литуаністики у її історичній та правознавчій складовій, у контексті міжвоєнної хронології.

Ключові слова: міждержавний договір; Литовська Республіка; Іран; Туреччина; Афганістан; міжвоєнна доба.

Після тривалого періоду бездержавності обставини, що склалися у процесі Першої світової війни (1914–1918 рр.), відкрили перспективи віднов-

© Артем Петрик, 2025

лення суверенності Литви. У вересні 1917 р. у Вільнюсі було утворено представницький орган литовського народу – Тарибу (Державна рада Литви). Литовська Тариба перебрала на себе функції вищого органу політичної влади на допоки окупованих Німеччиною етнічних литовських землях. У грудні 1917 р. Тариба, як “Рада Землі Литовської, визнана литовцями краю (на батьківщині. – *Авт.*) та закордоння” проголосила відновлення незалежної Литовської держави зі столицею у місті Вільнюсі¹. Щоправда, відродженій Литві було нав’язано “вічний союз” Німецькою імперією, яка нівелювала її реальний суверенітет. До юрисдикції Берліна переходили військова, митна, валютна сфери, сполучення і зв’язок.

Однак уже 16 лютого 1918 р. Тариба проголосила відновлення повної незалежності. Від декларації до імплементації країна змушена була пройти важкий і тривалий шлях. Спершу спротив діям Тариби чинила Німеччина після її поразки та керованого нею військового блоку у Першій світовій війні. Литва зіткнулася з новими агресивними викликами. Своє право на місце на мапі Європи молода країна відстоювала у ході Війни за незалежність і соборність (1919–1923 рр.). Генеральне завдання вдалося виконати й Литовська держава збереглася у протистоянні різним імперським проектам. Попри це, не було до кінця вирішено проблеми єдності усіх литовських земель, що в перспективі породило іредентистські настрої у Литві та визначало усю канву зовнішньополітичної діяльності країни за міжвоєнної доби. Тривалим виявився процес визнання Литви на міжнародній арені.

Протягом 1918–1924 рр. республіку визнали понад 40 держав². Процес інтеграції до світової спільноти передбачав не лише міждержавні комунікації, а й долучення до Ліги Націй – провідної міжнародної організації того періоду, породженої Версальсько-Вашингтонською системою (Ліга Націй, що передувала ООН, була створена після Першої світової війни, тоді як ООН виникла за підсумками Другої світової)³. Литовська Республіка отримала підтвердження свого повноправного членства у складі Ліги Націй 22 вересня 1921 р.⁴

Активності литовської дипломатії міжвоєнної доби передусім провокувало складне геополітичне положення країни. Республіка опинилася в лещатах між трьома великими державами – Німеччиною, СРСР і Польщею та мала багаторічний конфлікт з останньою через польський контроль над Вільнюсом – давньою столицею Великого князівства Литовського. Відносини ж з Берліном поступово загострювалися (особливо після приходу нацистів до влади у Німеччині у 1933 р.) через належність Клайпедського краю

¹ Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais, 1915–1918. Lietuvos nepriklausomos valstybės genezė. Dokumentų rinkinys (E Gimžauskas sud, Lietuvos istorijos instituto leidykla 2006) 254.

² P Čerėnas, *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T. 2. (Lituanus 1992) 717.

³ А Петрик, ‘Права національних громад у Литві на ранньому етапі відродження державності та Женевська декларація 1922 р.’ [2024] 6 Молодий вчений 44 <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-6-130-14>.

⁴ A Gaigalaitė, J Skirius (sud), *Lietuvos istorijos chrestomatija*. 1861–1990-03-11 (Šviesa 1993) 148.

(у складі Литовської держави з 1923 р.). Зазначене мотивувало литовську сторону до лавірування, спроб формування або долучення до вже існуючих військово-політичних альянсів, забезпечення непорушності суверенних позицій Литовської держави та встановлення декларованих нею кордонів. На цьому тлі європоцентричного поля країни ісламського Сходу, або умовного Півдня, перебували на периферії уваги як литовських сучасників, так і дослідників міжвоєнної доби з пізнішої генерації. Для української ж литуаністики проблема цього вектора зовнішньої політики Литовської Республіки (1918–1940 рр.) натеper поза фокусом. Обраний нами курс на заповнення цієї лакуни в сегменті досліджень держави і права міжвоєнної Литви, як складової вітчизняних литуаністичних студій, визначає актуальність цієї роботи та перспективи подальшого дослідження теми.

Говорячи про ступінь наукової розробленості проблематики, пов'язаної з міжнародними договорами, укладеними Литовською Республікою у міжвоєнну добу, зазначимо, що вона набула відображення у ряді досліджень литовських вчених (П. Даїлідє, Й. Робінзонас, Ч. Лаурінавічюс, В. Андріуліс, Р. Моцкявічюс, В. Валяцкайте та ін.). Окремо відзначимо праці історикині права А. Райшіте-Даукантенє. Її перу належить ґрунтовне дослідження впливу міжнародних договорів міжвоєнної Литви на формування національного права⁵. У фокусі розвідок науковиці перебувала і більш локалізована проблематика “клайпедського феномену”, конкретніше – значення міжнародної конвенції і статуту до неї, як базису основного закону автономної території у складі унітарної держави і вплив цього нормативного документа на національне право⁶. У ході систематизаційної роботи із корпусом литовських дипломатичних документів А. Райшіте-Даукантенє вдалося встановити кількість міжнародних двосторонніх і багатосторонніх договорів, укладених Литвою у міжвоєнну добу (понад 340 договорів загалом, з них двосторонніх – понад 275, багатосторонніх – 65)⁷.

Якщо ж вести мову про праці, дотичні до умовного орієнталістичного напрямку, то тут досі безконкурентну першість тримають дослідження з історії литовсько-турецьких відносин міжвоєнної доби. З-поміж них виділяється робота турецького науковця С. Башарана. Він фокусується, через призму турецьких джерел, на висвітленні проблеми у хронології 1923–1940 рр.⁸ Литовська дослідниця Г. Мішкінєне демонструє слушні наголоси на історії становлення литовсько-турецької комунікації, зародження дипломатичних відносин між країнами. До сильних сторін її наукової розвідки можна смі-

⁵ A Raišytė-Daukantiene, ‘1918–1940 m. Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys ir jų įtaka nacionalinei teisei’ (Lietuvos teisės universitetas 2004).

⁶ A Raišytė-Daukantiene, ‘Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis’ [2003] 39 Jurisprudencija 41–52.

⁷ A Raišytė-Daukantiene, ‘Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, sudarytų 1918–1940 m., skelbimo problema’ [2003] 48 Jurisprudencija 105.

⁸ S Başaran, ‘Turkey-Lithuania relations between 1923 and 1940 according to Turkish documents’ [2020] 10 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi 658–679 DOI: 10.30783/nevsosbilen.821874.

ливо віднести також увагу, приділену особистим відносинам лідерів двох країн – Президента Литви Антанаса Смятони та Президента Туреччини Мустафи Кемаля Ататюрка⁹.

Водночас можемо констатувати дефіцит робіт спеціалізованого правничого характеру, присвячених аналізу змісту міждержавних двосторонніх договорів (початку 1930-х років), Литви з Туреччиною, Персією (Іраном) та Афганістаном, як результату взаємних ініціатив дипломатичних корпусів зазначених країн.

МЕТА СТАТТІ полягає у висвітленні процесів розширення кола міжнародних контактів Литовської Республіки на азійському напрямі у 1930-х роках. Складовою роботи є тексти трьох договорів про дружбу, укладені у 1930 р. між Литвою та Персією, Литвою та Туреччиною, Литвою та Афганістаном, уперше перекладені українською мовою (автором цієї статті) і введені у вжиток вітчизняної литуаністики в її історичній та правознавчій складовій, у контексті міжвоєнної хронології.

1. Початки активним контактам між Туреччиною та Литвою було покладено у другій половині 1920-х років (визнання Литви де-юре відбулося після 1924 р.¹⁰), і не в останню чергу завдяки ініціативності Юргіса Балтрушайтіса, литовського Надзвичайного Представника і Повноважного Міністра у Москві. Відомий поет і дипломат Ю. Балтрушайтіс, очолюючи литовське диппредставництво у СРСР, налагодив зв'язки з турецькими елітаріями. У радянській столиці Ю. Балтрушайтіс у 1927 р. мав зустріч з впливовим політиком Мухтар-беєм, намагався зацікавити останнього у вигодах співпраці обох країн. Першим офіційним кроком до неї мало бути встановлення прямих дипломатичних відносин. З цією метою був розроблений текст договору про дружбу¹¹. Документ підписали 17 вересня 1930 р. у Москві уповноважені від Литовської Республіки (Ю. Балтрушайтіс) та Турецької Республіки (Гусейн Рагіп-бей, Надзвичайний і Повноважний Посол Туреччини у Радянському Союзі). Сторони почали з проголошення “непорушного миру” і “вічної дружби” між собою (ст. 1 Договору). Погоджувалися на встановлення дипломатичних відносин (ст. 2). Надалі шляхом прийняття окремих конвенцій мали бути врегульовані консульські відносини та комерційні питання між двома державами, як і умови перебування громадян кожної зі сторін на території іншої (ст. 3). Ратифіковано цю угоду було більше ніж за рік, у жовтні 1931 р. Ю. Балтрушайтіс офіційно отримав розширення географії повноважень дипломатичного представництва на Туреччину.

⁹ G Miškinienė, ‘Lietuvos ir Turkijos istoriniai ryšiai: Mustafos Kemalio Atatiurko ir Lietuvos Prezidento Antano Smetonos laišakai’ [2012] 12 Parlamento studijos 36–50 <https://doi.org/10.51740/ps.vi12.279>.

¹⁰ R Kraujelis, *Lietuva Vakary politikoje: Vakary valstybių nuostatos Lietuvos okupacijos ir aneksijos klausimu 1940–1953 metais* (Vilniaus Universiteto leidykla 2008) 271.

¹¹ Miškinienė (n 9) 39.

У 1933 р. дипломат став одночасно представляти інтереси Литовської Республіки ще і в Персії¹².

Власне визнання Литви (де-факто і де-юре) Персією відбулося ще 11 серпня 1923 р.¹³ Договір про дружбу було підписано раніше (13 січня 1930 р.) за аналогічний документ з Туреччиною. Однак із більш пізньою ратифікацією у червні 1932 р. *Договір про дружбу між Литовською Республікою і Перською імперією*, укладений у Москві Ю. Балтрушайтісом, з одного боку, як уповноваженим представником Литви, та Надзвичайним Послом Алі Голі-ханом Ансарі – з іншого боку, як уповноваженим представником перського монарха Рези шаха Пахлеві. Документ проголосив установлення дружніх відносин не лише між двома державами, а й між усіма їхніми громадянами (ст. 1 Договору). Завірялося прагнення сторін до укладення консульських, митних, комерційних і установчих конвенцій (ст. 5). Запроваджувалися дипломатичні відносини між сторонами, із правом призначення представників країн не тільки до столиці, а й інших міст (ст. 3). Для вирішення суперечностей і спорів між ними обидві сторони зголосилися звертатися до міжнародного арбітражного трибуналу, з обов'язковістю виконання його постанов (ст. 6). Окрема стаття (ст. 4) стосувалася громадян кожної з двох держав, що перебувають на території іншої договірної сторони, – їхнього підпорядкування юрисдикції національного права та місцевих адміністрацій.

Договір між Литовською Республікою та Королівством Афганістан було підписано у Каунасі 9 грудня 1930 р. Цього разу республіка уповноважила до укладення Д. Заунюса, міністра закордонних справ Литви. З афганського боку документ підписав Сардар Мохаммед Азіз-хан, Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства, за дорученням монарха – Мохаммеда Надір-шаха. За змістом, у своїх основних положеннях, документ загалом був аналогічний договорам, укладеним Литвою з Туреччиною та Персією. Проголошувалися мир і дружба між двома країнами та її громадянами (ст. 1 Договору). Обидві сторони погоджувалися на встановлення дипломатичних відносин (ст. 2) і сприяння проведенню перемовин задля підписання торговельної угоди (ст. 3). Щоправда, договір набув чинності майже за 2,5 року, тільки у квітні 1933 р.

Кожен із зазначених міждержавних договорів був опублікований у виданні “League of Nations Treaty Series” (LNTS), офіційному друкованому органі Ліги Націй. Литовсько-турецький (документ № 2858 у томі 125) та литовсько-перський (документ № 3013 у томі 131) договори були розміщені у франкомовному та англomовному варіантах. Договір між Литвою і Афганістаном (документ № 3178 у томі 138) опубліковано у LNTS мовами оригіналу (литовською і фарсі) та у французькому і англійському перекладах.

¹² А Петрик, *Епоха великих надій: нариси історії міжвоєнної Литви (1918–1940)* (Видавничий дім “Тельветика”, Izdevniecība “Baltija Publishing”, Wydawnictwo Adam Marszałek 2020) 268.

¹³ Čepėnas (n 2) 717; Kraujelis (n 10) 283.

2. У другій частині викладу основного матеріалу дослідження представлено повні тексти договорів. Договір про дружбу між Литвою і Туреччиною і Договір про дружбу між Литовською Республікою та Перською імперією перекладені нами з англійської. Договір про дружбу між Литвою та Афганістаном нами перекладений з литовської мови. Тексти наведено нижче і розташовано у послідовності відповідно до дати укладання, від ранішої до пізнішої. У текстах у круглих дужках, з відповідним позначенням та виділенням ініціалів “А. П.”, подано примітки автора цієї статті.

ДОГОВІР ПРО ДРУЖБУ МІЖ ЛИТВОЮ І ТУРЕЧЧИНОЮ
Підписаний у Москві 17 вересня 1930 року¹⁴

ЛИТВА, з однієї сторони, і ТУРЕЧЧИНА, з іншої сторони, бажаючи встановити і зміцнити узи щирої дружби між Литовською Республікою та Турецькою Республікою, і будучи однаково переконаними, що відносини між двома Державами, коли вони міцно встановлені, сприятимуть процвітання та добробуту їхніх відповідних націй, вирішили укласти Договір про дружбу та з цією метою призначили своїми Повноважними Представниками:

за дорученням Президента Литовської Республіки:

Юргіса Балтрушайтіса, Надзвичайного Посланника і Повноважного Міністра Литовської Республіки у Москві;

за дорученням Президента Турецької Республіки:

Гусейна Рагіп-бея, Надзвичайного і Повноважного Посла Турецької Республіки у Москві,

Які, повідомивши про свої повноваження, визнані складеними у належній і відповідній формі, дійшли згоди за такими положеннями:

Стаття 1

Мають бути непорушний мир і щира та вічна дружба між Литовською Республікою та Турецькою Республікою.

Стаття 2

Високі Договірні Сторони погоджуються встановити дипломатичні відносини між двома Державами відповідно до принципів міжнародного права. Вони погоджуються, що дипломатичні представники кожної з них мають, за умови обопільності, користуватися на території іншої країни ставленням, яке визнається відповідно до загальних принципів міжнародного публічного права.

Стаття 3

Високі Договірні Сторони погоджуються регулювати консульські та комерційні відносини між їхніми відповідними країнами, а також умови поселення та проживання на їхніх відповідних територіях громадян іншої Сторони, конвенціями, укладеними відповідно до норм загального міжнародного публічного права, на основі повної взаємності.

¹⁴ Прим.: Обмін ратифікаційними грамотами відбувся в Анкарі 27 жовтня 1931 р.

Стаття 4

Цей Договір має бути ратифікований і обмін ратифікаційними грамотами має відбутися в Анкарі якнайшвидше. Він (Договір. – А. П.) набуває чинності на п'ятнадцятий день після обміну ратифікаційними грамотами.

На засвідчення цього відповідні Поважні Представники підписали цей Договір і скріпили своїми печатками.

Вчинено, у двох примірниках, у Москві, 17 вересня 1930 року.

(L. S.)¹⁵ Хусейн Рагіп (L. S.)

Юргіс Балтрушайтіс¹⁶

ДОГОВІР ПРО ДРУЖБУ МІЖ ЛИТОВСЬКОЮ РЕСПУБЛІКОЮ
І ПЕРСЬКОЮ ІМПЕРІЄЮ

Підписаний у Москві, 13 січня 1930 року¹⁷

ПРЕЗИДЕНТ ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ і ЙОГО ІМПЕРАТОРСЬКА ВЕЛИЧНІСТЬ ШАХ ПЕРСІЇ, однаково прагнучи до встановлення дружніх відносин між двома країнами і переконані, що такі відносини, коли вони таким чином встановлені, не можуть не сприяти процвітання їхніх народів, постановили укласти договір про дружбу і з цією метою призначили як їхніх Повноважних Представників:

за дорученням Президента Литовської Республіки:

Юргіса Балтрушайтіса, Надзвичайного Посланця і Повноважного Міністра;

за дорученням Його Імператорської Величності Шаха:

Алі Голі Хана Ансарі, Надзвичайного Посла та Повноважного Представника;

Які, як належним чином уповноважені до цього їхніми відповідними Урядами, дійшли згоди в таких положеннях:

Стаття 1

Віднині і навіки має бути щира дружба і постійне добре порозуміння між Литовською Республікою та Перською імперією і між громадянами двох Держав.

Стаття 2

Високі Договірні Сторони погоджуються встановити між собою дипломатичні відносини на основі звичаєвого міжнародного права. Вони погоджуються, що за умови взаємності дипломатичні та консульські представники кожної з них мають отримати на території іншої (Сторони. – А. П.) ставлення, санкціоноване загальними принципами звичаєвого міжнародного права, і що таке ставлення має, за жодних обставин, не бути менш сприятливим, аніж надане дипломатичним і консульським представництвам націй, до яких виявляється найбільша прихильність (тут – такі, що користуються найбільшим сприянням. – А. П.).

¹⁵ Прим.: Скорочення "L. S." – аббревіатура від Locus Sigilli, що зазвичай позначає в документі місце проставлення печатки.

¹⁶ Lithuania and Turkey Treaty of Friendship. Signed at Moscow, September 17, 1930 (№ 2858) [1932–1933] CXXV League of Nations Treaty Series 251, 253.

¹⁷ Прим.: Обмін ратифікаційними грамотами відбувся 22 червня 1932 р. у Москві.

Стаття 3

Кожна з Високих Договірних Сторін має право призначати консульських представників на території іншої Сторони, і такі представники повинні перебувати або в столиці, або у (інших. – А. П.) важливих містах, де зазвичай іноземним представникам подібного статусу дозволено перебувати. Вони (консульські представники. – А. П.) не можуть виконувати їхні функції до того, як належним чином отримують екзекватуру (дозвіл на перебування від держави, у якій знаходиться представництво. – А. П.), відповідно до прийнятих норм звичаєвого міжнародного права.

Стаття 4

Громадяни однієї з Високих Договірних Сторін, які проживають на території іншої Сторони, повинні дотримуватися усіх законів, указів і постанов (цієї. – А. П.) країни. Вони мають підлягати місцевій юрисдикції як громадяни (Договірної Сторони, на території якої вони перебувають. – А. П.).

Стаття 5

Високі Договірні Сторони погоджуються якнайшвидше укласти консульські, комерційні, митні та установчі конвенції між їхніми відповідними країнами.

Стаття 6

Високі Договірні Сторони погоджуються передавати до (міжнародного. – А. П.) арбітражу всі спори, які можуть виникнути між ними щодо застосування або тлумачення положень будь-яких договорів і конвенцій уже укладених або таких, що будуть укладені в майбутньому, включаючи поточний договір, якщо не є можливим досягти примирення (сторін. – А. П.), протягом розумного строку, звичайними методами дипломатії.

Це положення має також застосовуватися, у разі потреби, до попереднього питання про те, чи спір належить до інтерпретації або застосування зазначених договорів і конвенцій.

Рішення арбітражного трибуналу має бути обов'язковим для Сторін.

Для кожного (окремого. – А. П.) спору арбітражний трибунал створюється на прохання кожної із Договірних Сторін, у такий спосіб: протягом трьох місяців від дати зробленого запиту кожна Держава має призначити свого арбітра, який, до того ж, може бути обраний з-поміж громадян третьої країни. Якщо протягом трьох місяців з дати, коли було зроблено запит (про проведення арбітражного трибуналу. – А. П.), дві Держави не дійшли згоди щодо строку, протягом якого ці арбітри повинні будуть винести свої рішення, або якщо двоє арбітрів не матимуть успіху у врегулюванні спору протягом відведеного їм часу, дві Держави мають обрати як третього арбітра громадянина третьої держави. Якщо Держави не дійшли згоди щодо вибору третього арбітра протягом двох місяців від дати, коли був здійснений запит на його призначення, вони мають подати спільний запит, або якщо такий запит не зроблено протягом періоду двох місяців, Держава, яка першою прийме це рішення (про запит на призначення третього арбітра. – А. П.), має звернутися (з проханням. – А. П.) до Президента Постійної Палати Міжнародного Правосуд-

дя в Гаазі для призначення цього третього арбітра з-поміж громадян третіх держав. За спільною згодою Сторін йому (Президентів Палати. – А. П.) може бути надано список третіх Держав, якими його вибір має бути обмежений. Сторони залишають за собою право погодити заздалегідь, на певний строк, особу третього арбітра. Процедура, якої два арбітри мають дотримуватися, якщо її не було встановлено спеціальною угодою між двома Державами, укладеною не пізніше призначення арбітра, має (процедура. – А. П.), за відсутності положень про інше, регулюватися двома Урядами, відповідно до Статті 57 і Статей з 59 по 85 Гаазької конвенції від 18 жовтня 1907 року щодо врегулювання міжнародних спорів.

Якби склалася необхідність призначення третього арбітра і якби не було спеціальної угоди між двома Державами, що встановлює процедуру, якої слід дотримуватися після такого призначення, третій арбітр має приєднатися до перших двох арбітрів і (сформований. – А. П.) арбітражний трибунал, у такому складі, має прийняти рішення стосовно процедури і врегулювати спір. Усі рішення арбітражного трибуналу мають бути ухвалені більшістю голосів.

У разі (виникнення. – А. П.) будь-якого спору, відмінного від тих, що охоплюються наведеними вище положеннями, який було неможливо задовільно врегулювати через дипломатичні канали, Високі Договірні Сторони, усвідомлюючи свої зобов'язання як членів Ліги Націй, погоджуються з тим, що за жодних обставин вони не вдадуться до будь-яких засобів врегулювання, крім мирних. Вони зберігають їхнє право встановлювати в спеціальній угоді, у кожному конкретному випадку, процедуру, яку вони можуть розглядати найбільш відповідною (для вирішення спору. – А. П.).

Крім того, вони (Сторони. – А. П.) погоджуються у випадку їхнього обов'язкового приєднання до загальної формули, рекомендованої Лігою Націй, що вони застосовуватимуть цю формулу до вирішення всіх спорів, до яких це може бути застосовано, незважаючи на будь-які протилежності у наведених вище положеннях.

Стаття 7

Цей Договір має бути ратифіковано відповідно до конституційних законів кожної з Високих Договірних Сторін і обмін ратифікаційними грамотами має відбутися в Каунасі якнайшвидше. Договір набуває чинності на п'ятнадцятий день після обміну ратифікаційними грамотами.

На засвідчення чого відповідні Повноважні Представники підписали цей Договір і скріпили його своїми печатками.

Вчинено у Москві, 13 січня 1930 року.

(L. S.) Юргіс Балтрушайтіс

(L. S.) Алі Голі Хан Ансарі¹⁸

¹⁸ Lithuania and Persia Treaty of Friendship, Signed at Moscow, January 13, 1930 (№3013) [1932–1933] CXXXI League of Nations Treaty Series 223, 225, 227.

ДОГОВІР ПРО ДРУЖБУ МІЖ ЛИТВОЮ ТА АФГАНІСТАНОМ
Каунас, 9 грудня 1930 року

Уряд Литовської Республіки, з однієї сторони, та Королівський Уряд Афганістану – з іншої сторони, у прагненні зміцнення існуючих насправді дружніх відносин між обома Державами, вирішили підписати цей договір про дружбу і призначили з цією метою своїх Повноважних Представників:

за дорученням Президента Литовської Республіки:

Його Високоповажність Пан Доктор Довас Заунюс, Міністр закордонних справ;

за дорученням Його Величності Падишаха Афганістану:

Його Високість Пан Сардар Мохаммед Азіз Хан, Надзвичайний і Повноважний Посол;

Які, подавши один одному свої повноваження, визнані складеними у належній і відповідній формі, домовилися щодо таких положень:

Стаття 1

Між Литовською Республікою і Королівством Афганістан, а також між громадянами обох Країн, будуть непорушний мир та щира постійна дружба.

Стаття 2

Обидва Високі Уряди погоджуються встановити між собою дипломатичні відносини відповідно до норм міжнародного права і матимуть право обмінюватися, належним чином уповноваженими, дипломатичними представниками, які, на основі взаємності, користуватимуться в столицях обох Сторін усіма правами недоторканності та перевагами, якими користуються представники третіх держав, відповідно до положень міжнародного права. Кожна з Високих Договірних Сторін має право призначати генеральних консулів і консулів, які користуються на території іншої Сторони всіма правами, визнаними міжнародним правом.

Стаття 3

Обидві Високі Договірні Сторони погоджуються якомога швидше розпочати переговори щодо укладення торговельної угоди.

Стаття 4

Цей Договір буде ратифіковано та обмін ратифікаційними грамотами відбудеться якнайшвидше.

Цей Договір набуде чинності на п'ятнадцятий день після обміну ратифікаційними документами.

Стаття 5

Цей договір написано литовською та перською мовами, причому обидва тексти вважаються автентичними.

На підтвердження цього Представники обох Сторін підписали цей договір та приклали свої печатки (тут – скріпили печатками. – А. П.).

Підписано у Каунасі, у двох примірниках, 1930 року грудня 9 дня¹⁹.

Довас Заунюс

Мохамед Азіз²⁰

¹⁹ Обмін ратифікаційними грамотами відбувся в Москві 12 квітня 1933 р. Договір набув чинності 27 квітня 1933 р.

²⁰ Lietuvos ir Afganistano Draugingumo Sutartis. Kaune, 1930 m. gruodzio, men 9. d. (№ 3178) [1933] CXXXVIII League of Nations Treaty Series 30–32.

Висновки. Кожен із трьох наведених документів за характером учасників є договором між країнами відповідно за географічним застосуванням належать до двосторонніх договорів між двома суверенними державами. За кількістю сигнатарів литовсько-перський, литовсько-турецький та литовсько-афганський договори 1930 р. є білатеральними та зобов'язальними за характером правових зобов'язань, узятих на себе сторонами. Водночас усі три документи мають змішану природу за сферою правового регулювання, оскільки включають політичний і частково соціальний сегменти (мають у змісті складові, дотичні до питань прав громадян та підданих обох сторін, що домовляються).

Загалом, установлення дипломатичних відносин між Литвою та країнами Півдня мало конструктивне значення для завершення процесу легітимації Литовської держави на міжнародній арені, започаткованому у добу Війни за незалежність Литви, і такому, що тривав протягом двох десятиліть міжвоєнної доби. У цьому ключі договори про дружбу з Персією (Іраном), Туреччиною та Афганістаном мали важливе оформлене значення. Крім того, наведені міжнародні договори Литовської Республіки позначали розвиток руху її зовнішньополітичних інтересів у азійському векторі.

Розглянута проблематика, на нашу думку, має перспективу проявитися як один із магістральних напрямів відображення в сучасній українській науці, зокрема, історії та права зарубіжних країн та історії формування системи міждержавних відносин у міжвоєнний період (1918–1939 рр.).

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Čepėnas P, *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T. 2 (Lituanus 1992).
2. Kraujelis R, *Lietuva Vakarų politikoje: Vakarų valstybių nuostatos Lietuvos okupacijos ir aneksijos klausimu 1940–1953 metais* (Vilniaus Universiteto leidykla 2008).
3. Petryk A, *Epokha velykykh nadiy: narysy istoriyi mizhvoyennoyi Lytvy (1918–1940)* (Helvetyka, Baltija Publishing, Wydawnictwo Adam Marszałek 2020) (in Ukrainian).

Edited books

4. *Lietuva vokiečių okupacijoje Pirmojo pasaulinio karo metais, 1915–1918*. Lietuvos nepriklausomos valstybės genezė. Dokumentų rinkinys (E Gimžauskas sud., Lietuvos istorijos instituto leidykla 2006).
5. Gaigalaitė A, Skirius J (sud), *Lietuvos istorijos chrestomatija*. 1861–1990-03-11 (Šviesa 1993).

Journal articles

6. Başaran S, 'Turkey-Lithuania relations between 1923 and 1940 according to Turkish documents' [2020] 10 Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi 658–679 DOI: 10.30783/nevsosbilen.821874.
7. Miškinienė G, 'Lietuvos ir Turkijos istoriniai ryšiai: Mustafos Kemalio Atatiurko ir Lietuvos Prezidento Antano Smetonos laiškai' [2012] 12 Parlamento studijos 36–50 <https://doi.org/10.51740/ps.vi12.279>.

Артем Петрик

8. Raišytė-Daukantiienė A, 'Klaipėdos krašto konvencija kaip Lietuvos teisės šaltinis' [2003] 39 Jurisprudencija 41–52.
9. Raišytė-Daukantiienė A, 'Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių, sudarytų 1918–1940 m., skelbimo problema' [2003] 48 Jurisprudencija 95–106.
10. Petryk A, 'Prava natsional'nykh hromad u Lytvi na rann'omu etapi vidrozhennya derzhavnosti ta Zhenevs'ka deklaratsiya 1922 r.' [2024] 6 Molodyy vchenyy 42–47 <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-6-130-14> (in Ukrainian).

Theses

11. Raišytė-Daukantiienė A, '1918 – 1940 m. Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys ir jų įtaka nacionalinei teisei' (Lietuvos teisės universitetas 2004).

Artem Petryk

FACING SOUTH: LITHUANIA'S INTERSTATE TREATIES WITH PERSIA, TURKEY, AND AFGHANISTAN IN 1930

ABSTRACT. On February 16, 1918, the restoration of the Lithuanian state was proclaimed. However, the path from declaration to implementation was arduous and prolonged. Initially, Germany opposed Lithuania's full independence. After Germany and the military bloc under its control were defeated in World War I, Lithuania faced new aggressive challenges. The young country defended its right to a place on the map of Europe through the War of Independence and Unification (1919–1923). The primary objective was successfully achieved, and the Lithuanian state survived despite confrontations with various imperial projects. Nevertheless, the issue of uniting all Lithuanian lands remained unresolved, which in the long run fueled irredentist sentiments in Lithuania and shaped the entire framework of its foreign policy during the interwar period.

The process of Lithuania's international recognition proved to be lengthy. Between 1918 and 1924, more than 40 states recognized the republic. The integration into the global community involved not only interstate communications and recognition but also the aspiration to join the League of Nations – the leading international organization of the time, established by the Versailles-Washington system. Lithuania was confirmed as a full-fledged member of the League of Nations on September 22, 1921.

The activity of Lithuanian diplomacy in the interwar period was primarily driven by the country's complex geopolitical position. The republic was caught between three major powers – Germany, the Soviet Union, and Poland. Against this backdrop, countries of the Islamic East or the so-called Global South remained on the periphery of interest for both contemporary Lithuanian policymakers and later generations of historians.

This article focuses on the expansion of the Lithuanian Republic's international contacts in Asia during the 1930s. A key component of the study includes the texts of three treaties of friendship concluded in 1930 between Lithuania and the Persian Empire (Iran), Turkey, and Afghanistan. For the first time, all three documents have been translated into Ukrainian by the author of this article and introduced into domestic Lithuanian studies within its historical and legal framework in the context of interwar chronology.

KEYWORDS: Interstate treaty; Lithuanian Republic; Iran; Turkey; Afghanistan; interwar period.